

Одна згадка упорядника цієї книжки

Для нас у Нью-Йорку Стефанович був напівздогадною постаттю: всі знали тільки, що він живий і живе у Боффало. Тож відлітаючи 16 грудня, 1965 року до Боффало, щоб віднайти поета, я мав тільки телефон Кобця-Варрави та двох незнаних пань. Ні Кобець-Варрава, ні ті пані не знали нічого про Стефановича. Але одна з пань дала мені телефон третьої, яка повинна була знати дослівно все у Боффало, якщо не більше. І справді, третя пані знала все: що на розі вулиць Онедей і Філмор є церква св. Миколая, зараз побіч є зелений церковний будиночок, де внизу живе о. Івахів, який притулив на другому поверсі поета Стефановича. Напроти церкви є українська крамничка, де Стефанович любить бувати і купувати сардинки і цигарки; він бо живе на сардинках і цигарках. Взявши з летовища таксівку, я поїхав туди. І справді, церква, зелений будиночок і крамничка існували точно так, як моя всезнаюча пані веліла. Зайшов до крамнички, купив дві пачки цигарок і пішов до зеленого будиночка. Мене попередили в крамниці, щоб не ображався, як Стефанович мене не прийме, бо таке траплялося. Натиснув дзвінок, і після деякого часу відкрилися двері, а в них з'явилася худа, вище середнього росту, людина, в окулярах, лисіюча, з довгою шиєю і гострим зором. Я сказав, хто я такий, і, на моє велике здивування, він відразу запросив мене до себе. В нього було декілька кімнат на другому поверсі, але всі були майже порожні. Тільки в одній кімнаті була газова пічка для ogrівання, столик з книжками і газетами, а в куті — спакзовані валізи і скриня. Між нами відразу зав'язалася тепла і щира виміна думок. Стефанович, не зважаючи на наглядну відсутність великої бібліотеки, був детально поінформованою людиною. Висловлювався про творчість «Шестидесятників», говорив про деяких поетів Нью-Йоркської Групи, про книжку Юрія Шереха «Не для дітей», про європейський екзистенціалізм та найновіші прямуювання європейської теології. Для нього основними силами, які штовхають людство, — це релігія, наука, мистецтво і секс. Сам він ціле життя був роздираний двома силами: поганством і християнством, що, як він твердив, ділили його творчість на дві окремі категорії. Був гостро думаючою людиною і мав тонке відчуття поезії: відразу бачив, де справжнє в поезії, а де фальшиве. Пам'ять у нього була феноменальна, цитував з пам'яті, не тільки свою поезію, а й своїх колег.

Якось посередині розмови він несподівано запитав: «а чи знаєте ви Маланюка?»

Я відповів, що знаю, бо Маланюк мій сусід, і ми часто зустрічаємося.

— А що він про мене говорив?

— Наскільки пригадую, він висловлювався добре про вашу творчість.

— А чи знаєте, що він хоче мене вбити?

Я відразу зрозумів у чому діло і почав відповідати так, щоб не втратити його довір'я, мовляв, чую про це вперше, але сумніваюся, чи має він чим убивати; не думаю теж, що він

вміє стріляти.

— Не кажіть йому, що ви мене бачили. Я друкувався в «Нових днях» під псевдонімом Древлянський, бо як він дізнається, що я ще пишу добрі вірші, то напевно уб'є мене. Ви ж читали його вірш «Молитва», де він говорить: знесилений двоїться і троїться — це про мене, що я під подвійним прізвиськом виступаю.

Згадуваний вірш Маланюка був про всесвітнього трупа, тобто про сучасне людство, але я не перечив і двічі чи тричі пообіцяв нікому про це не говорити. Комплекс цей, мабуть, витворювався у Стефановича роками, бож усім поетам Празької Групи доводилося жити в тіні популярності Маланюка. І потреба амбітного (як зазначила вище пані Лашенко) поета вийти з тіні на сонце, перетворилася з ходом років на комплекс. Ще в Німеччині Стефанович відмовився прийняти Маланюка і читати йому вірші, бо підозрівав, що Маланюк бере в нього мотиви з «Кінцесвітнього».

Поет вскорі заспокоївся, тінь Маланюка відійшла в темряву свідомости, і розмова точилася далі речево, логічно і глибоко. Він прочитав мені шість, чи сім, нових віршів, які написав після довгої, п'ятнадцятилітньої, перерви, як тільки перестав працювати на фабриці. Так минали пополудневі години, минув присмерк, найшла ніч, а ми далі сиділи в темряві (Стефанович не включав світла) і говорили. В темряві так і попрощалися. Я просив його послати мені виправлену добірку своїх поезій та біографічну довідку для антології «Координати», а особливо просив, щоб послав теж свої останні вірші, бо боявся, щоб вони десь не пропали. Поет злучив два мої окремі прохання в одно, — що привело до непорозуміння, а згодом до розриву наших взаємин; уривки листів це найкраще відтворюють:

О. Стефанович, 31.XII.1965.

Боюся, що не встигну вислати вам у половині січня матеріали до антології, — багато часу забирає ялинка у парох. школі, де вчителюю (проби, промова і т. д.)... Хочу вислати вам, окрім свого, вірші талановитого оригінального поета Лавра Миронюка, що, збожеволівши, помер у Чехії... Надіюсь і вірю, що ви пам'ятаєте мою просьбу щодо нашої розмови. Зрештою, ви самі знаєте, з ким про це можна говорити. Вірте, що мені не йде про голе, нужденне життя, а про час, щоб створити те, що маю силу створити. «Шапи» не давали дозволу на це, хоч і тоді дещо зробив.

Б. Бойчук, 29.1.1966.

Мені подобалися Ваші останні речі — своїми образами... силою, емоційною напругою і особливим словником, який сам собою стає ознакою стилю.

3.1.1966.

Чи не бажали б Ви помістити ці вірші в «Сучасності»?... Також хочу запросити Вас до співпраці з «Сучасністю» — есеями на філософські чи естетичні теми... Тепер поговоримо про добірку Ваших поезій від ранніх до останніх. Це даватиме повніший образ Вашого доробку.

16.11.1966.

Оце переписав «Кінець Атлантиди». Провірте, будь ласка, чи не зробив помилок. Які поезії Ви особливо хотіли б включити до антології?

О. Стефанович, 7.IV.1966.

»Веселих свят, пане Богдане! Пробачте, що довго мовчав, і зараз пишу коротко: мав і маю багато клопоту. Як справа антології і коли останній термін подання матеріалу? Я зробив чимало виправлень у висланих вам віршах... Моє бажання, а з ним і просьба до вас, — вмістити їх в останньому, виправленому тепер вигляді, в антології (за винятком «Строфи», яку викреслюю із матеріалу, і «Кінця Атлантиди», який прошу вмістити в «Сучасності»).

Б. Бойчук, 14.IV.1966.

Дуже радо надрукую остаточну виправлену версію «Кінця Атлантиди» в «Сучасності», як Ви просили... Дозвольте також надрукувати недруковані поезії. Як завжди, нічого не робитиму без Вашої згоди... Якщо б Ви бажали додати до мого вибору Ваших поезій для антології (чи відняти) — скажіть...

О. Стефанович, 11.VII.1966.

Вшановний Пане Редакторе! Ваші листи відібрали у мене всяку охоту до участі в антології. В останньому своєму листі ви цілком зігнорували моє бажання: 1) Усі вірші — до антології. 2) «Кінець Атлантиди» — до «Сучасності». 3) Друкованого не друкувати. Правда, ви не забули докинути своє — «Нічого не робитиму без Вашої згоди». «На яку буду чекати», — додали ви цього разу в дужках. Стою, мовляв, над твоєю душею і чекаю. Не міг я дати вам згоди... Добровільної — не мав, не чув у собі; а вимушеної — ні, бо шаную себе. Певен, що і для вас особиста гідність людини не є порожнім звуком... Воно найкраще, коли автор сам вибирає свої поезії до друку... Автім — усякі вибори моїх поезій до антології — зайві, бо я один раз давав до неї поезії і давати подруге не маю жодного бажання... Єдине, що можу зробити — дати, якщо хочете, один вірш до

антології («Матерям») і один до «Сучасности» («Кінець Атлантиди»). А замість біографічної довідки, подати лише дату мого народження. Це моє авторське остаточне і незмінне рішення. Мій рукопис, повний недоліків (бо я не мав часу як слід виправити його), прошу знищити.

Б. Бойчук, 19.VII.1966.

Трапилось між нами велике непорозуміння. Моя, мабуть, в тому вина. Прошу пробащення. Тепер постараюся детальніше висловити концепцію нашої з Рубчаком антології. Ми хотіли дати такий вибір кожного автора, який давав би переріз і ядерну характеристику всієї його творчості... і т. д. «Сучасність» згадав мимоходом і, мабуть, непотрібно. Я, просто, хотів непрямо Вам сказати..., що двері відкриті.

Більше листів від поета не було. Я теж вважав за доцільне не тривожити його своїми листами. Останні поезії Стефановича народилися 1964—65 р.р., після п'ятнадцятилітнього мовчання, деякі з великим трудом, як показують клаптики чернеток. Тому були вони йому, як пізні діти, найдорожчі; тому, мабуть, він наполягав включити саме їх до антології. Я зібрав ці недруковані поезії і послав Вольфраміві Бурггартові з проханням нав'язати з вразливим поетом зв'язок і дістати згоду на друкування. Щодо антології — я не поступив згідно з волею поета, — ми з Богданом Рубчаком зробили дуже щедрю добірку найкращих поезій з цілого його доробку. Я певний також, що не поступив згідно з його волею, впорядковуючи це видання (що обіцяв йому зробити ще за життя), бо поет ніколи не дозволив би включати викреслені ним вірші, чи різні версії рядків. Але я почувався легко — ніяких спокут не треба. Ми з покійним Олексою Стефановичем напевно знайдемо згідність на отій тоненькій лінії, що носить химерну назву: «поезія».

Текст наводиться за збірником « [Олекса Стефанович. Зібрані твори](#) ». Уривок зі статті «Складний портрет поета як людини».